

פנינים נפלאים על ימים הנוראים

ראש השנה

שנלקטו ע"י הרב אברהם פוליאס

ראש השנה ב' ימים לקיים העולם

כתוב בזוהר הקדוש פרשת פנחס (רלא.) יום ראש השנה יש בכל שנה ב' ימים, מאי טעמא, בגלל דלהוי יצחק כליל דינא ורחמים שתי ימים ולא יום אחד דילמה ישתכח יחידי יחריב עלמא.

מפני מה אילו היה ראש השנה יום אחד לא היה העולם יכול להתקיים?

וביאר במדרש בראשית רבה (נ) אין הקב"ה דן את אומות העולם אלא בלילה בשעה שישנים מן המצוות, ואינו דן את ישראל אלא ביום בשעה שעסוקין במצוות, הה"ד (תהלים ט ט) שנאמר והוא ישפוט תבל בצדק ולאומים במישרים, לפי זה יש לומר אילו היה ראש השנה יום אחד היה דן את אומות העולם בלילה בשעה שישנים מן העבירות, ולמחרת ביום היה דן את ישראל, ואם כן נמצא שאומות העולם היו נכנסים תחילה לדין, והלא אמרו חז"ל (ע"ז ב: ועיין ר"ה ח:): שלעתיד לבוא יכנסו ישראל תחילה לדין "מקמי דליפוש חרון אף", ונמצא שאם ידון את ישראל בראש השנה לאחר שכבר דן את אומות העולם הרי יהיה זה בשעת חרון אף, ואז לא יוכל העולם להתקיים, ולכן ראש השנה הוא שני ימים, ומקודם ביום הראשון דן את ישראל, ובלילה שלאחריו דן את אומות העולם, ונמצא שכל זה עומד לזכות לישראל, מחד גיסא ישראל נידונים ביום בשעה שעסוקים במצוות, ובד בבד הם נידונים מקמי דליפוש חרון אף, ומאידך גיסא אומות העולם נידונים בלילה בשעה שישנים מן המצוות.

יום ב' דר"ה עיקר דינו על ענייני הגוף

מובא בשם האריז"ל כי עיקר המשפט ביום ראשון של ראש השנה הוא על ענייני הנשמה, וביום השני ענייני הגוף.

ולפי זה יש לחקור מה היה כשקידשו ישראל על פי הראיה וראש השנה היה רק יום אחד?

וביאר הר"ם שקידוש החודש על פי הראיה היה רק כשישראל היו שרויים על אדמתם, ואם כן יש לומר שכיון שהיו שרויים על אדמתם קודם הרי עיקר התעסקותם אז היתה בעניינים שברוח, וצרכי הגוף היו טפלים לגמרי, וממילא נשפע לכל אחד מן השמים די צרכו כדי שלא ייבטל מעבודת הקודש שלו, ונמצא שלא הוצרכו ישראל להיות נידונים על עניינים שבגוף וכענין שמצינו בשבט לוי (כמובא ברמב"ם סוף הל' שמיטה) שקיבלו כל צרכי גופם כדי שיוכלו להקדיש עצמם לעבודת הקודש ולא רק שבט לוי לבד אלא כל מי שנדבה רוחו להיבדל ולעמוד לפניו יתברך לשרתו ופורק מעליו עול חשבונות רבים, אבל לאחר שגלו ישראל מעל אדמתם נתרחקו מעבודת הקודש, ומחמת עול המציק עשו טפל עיקר ועיקר טפל, וענייני הגוף נחשבו בעיניהם עד למאד, ומעתה נצרכו למשפט מיוחד על צרכי הגוף, ומכיון שישראל לא היו על אדמתם ולא קידשו על פי הראיה נקבעו שני ימים לראש השנה, ומאחר שנקבעו שני ימים נתקן אחד מהם היום השני שעיקר משפטו יהיה על ענייני הגוף.

אכילת סימנים בליל ראש השנה פועל דימיון של מעשה בית דין

מפני מה עיקר מנהג אכילת הסימנים הוא בליל ראש השנה ולא ביום?

וביאר בספר שם משמואל שבתנא דבי אליהו (פ"א) ברוך המקום ברוך הוא המגיד מראשית אחרית, שמכיר מראש מה יהיה בסוף ויודע מה שהיה ומה שעתיד להיות, וצופה לטובה ואינו צופה לרעה, והוא דן אותם בעצמו בליל ראש השנה, ומכליל בדינם גם המעשים הטובים שעתידים להעשות, ולמחר כשבאים המקטרגים אומר להם שכבר נחתך הדין, והטוען אחר מעשי בית דין לא אמר כלום, (ב"מ יז.), וכתב הרמב"ן (בראשית יב ו) ודע כי כל גזירת עירין, כאשר תצא מכח הגזירה אל פועל דימיון והיינו שיעשו מעשה הדומה לגזירה שנגזרה ותהיה הגזירה מתקיימת על

כל פנים, ולפי זה יש לומר שכדי שהגזירות שנגזרו לטובה מפי הקב"ה בכבודו ובעצמו בליל ראש השנה יתקיימו על כל פנים, ולא ימצאו המקטרגים שום פתחון פה, לכן עושים פועל דימיון שיהיה מעשה בית דין והטוען אחריו לא אמר כלום.

רוביא אומרים שירבו זכויותינו

כתוב בשלחן ערוך (אורח חיים תקפג א) וכשיאכל רוביא יאמר יהי רצון שירבו זכויותינו.

ולכאורה יש להקשות במה שכתב רוביא ירבו זכויותינו, אמת כי לשון רוביא מורה על "ירבו" אבל איך נרמז שם שזכויותינו ירבו דלמא זכויות דעלמא, וכן ב"כרת" יכרתו שונאינו איך נרמז שם שונאינו, דלמא חלילה וחס להיפרך?

וביאר השל"ה שהענין הוא שאין שום רמז באכילת הפרי רק הפרי הוא סימן שיזכור האדם ויתעורר בתשובה ויתפלל על הדבר הזה, ורצה לומר כשם רוביא אל שלחנו ואכלו אז הוא מזכיר שיתפלל על שירבו זכויותינו, וכשרואה כרתי אז הוא מזכיר ורומז שיתפלל על הכרתת שונאינו, ונמצא שהעיקר הוא ההתעוררות והתפילה, ולאחר שהתפלל ואוכל דבר זה אז הוא רושם שתתקיים תפילתו.

דבש פועל דימיון להפוך מר למתוק

יש לומר שיש בדבש סימנא מילתא נוסף מלבד היותו מתוק והוא שהדבש מהפך כל דבר שבו לדבש, כמבואר בפוסקים (רא"ש ברכות פ"ו ס"י לה), והנה כתב הרמב"ן (בראשית יב ו) שכל גזירת עירין כאשר תצא מכח הגזירה אל פועל דימיון והיינו שיעשו מעשה הדומה לגזירה שנגזרה תהיה הגזירה מתקיימת על כל פנים, ולכן נוהגים להטביל התפוח בדבש, וכן להטביל פרוסת המוציא בדבש, כי עושים בזה בפועל דימיון להפוך מר למתוק.

זכרנו לחיים

מדוע בתפילת זכרנו לחיים ובתפילת מי כמוך זכור יצוריו לחיים ברחמים אומרים אנו לחיים סתם בעוד שבתפילת "וכתוב" מוסיפים אנו לחיים טובים? ועוד חיים טובים משמעותם כאשר עובד האדם את הקב"ה כדבעי, ואם כן, לכאורה מה טעם להתפלל על חיים טובים והרי הכל תלוי בבחירתו של האדם?

וביאר בספר ברוך טעם שהבא לטהר מסייעין אותו (יומא לח:), וכאשר האדם מטהר עצמו ככל יכולתו יכול הוא לבוא ולבקש מקונו לסייע לו ולזכותו בחיים טובים, אך קודם שטיהר האדם עצמו אין מקום לתפילה זו, ולפיכך בעשרת ימי תשובה לאחר שהתפללנו בברכות האמצעיות וביקשנו סליחה על העוונות והתוודינו על החטאים והפשעים בברכת סלח לנו, הרי כבר התחלנו לטהר את עצמנו, ולכך יכולים אנו בברכות האחרונות לבקש מהקב"ה שיסייענו לזכות לחיים טובים. ולעומת זאת בברכות הראשונות קודם שהתוודינו על חטאינו, והתחלנו לטהר עצמנו אין אנו יכולים לבקש חיים טובים אלא מבקשים אנו חיים שבהם תהיה בידינו הבחירה החופשית לבחור לעשותם לחיים טובים.

למענך אלקים חיים

מדוע מזכירים שם אלוקים המרמז למידת הדין, אדרבה היה ראוי להזכיר מידת הרחמים ולא לעורר את מדת הדין? ועוד הרי הלכה היא (ברכות לד.) שאדם לא ישאל צרכיו בג' ראשונות ואם כן איך מבקשים זכרנו לחיים וכתבנו?

וביאר נודע ביהודה שבקשת זכרנו לחיים אין כוונתה לחיי העולם הזה, אלא "למענך אלוקים חיים", שמבקשים אנו שנוכל לעבוד את הקב"ה ולזכות לחיים נצחיים שעל חיים אלו אמרו חז"ל (ברכות יח:): שצדיקים במיתתם קרויים חיים, ובקשה על חיים אלו אינה שאילת צרכים, ולכן מותר לאומרה בג' ראשונות.

ולכן מזכירים בבקשה זו שם אלוקים להורות שבקשתנו איננה על צרכי הגוף וענייני העולם הזה כי אז באמת היינו נצרכים ל"רחמים", אלא כל בקשתנו היא אך ורק למענך.

פנינים נפלאים על ימים הנוראים

יום כיפור

שנלקטו ע"י הרב אברהם פוליאס

אבינו מלכנו מחה והעבר פשעינו וחטאתינו מנגד עניך.

במשנה ברורה סימן תקפ"ד סק"ג כתב שצריך לומר חטאתינו ופשעינו שתחלה, ויש לבקש על הקל ואחר כך על החמור?

ויש ליישב גירסתנו דביומא פ"ו ב' אר"ל גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות משמע דשגגות נמחל לגמרי כשמתפלל ומבקש, והנה מחה הוא לשון מחיקה שנשאר רשומו ניכר אבל העבר הוא שמעביר לגמרי, וכאן מחה מקביל נגד פשעינו והעבר נגד חטאתינו, לכן תחלה אנו מבקשים מחה פשעינו דהיינו שהמזידים יתהפכו לשגגות, ואח"כ מבקשין העבר חטאתינו דהיינו אותן השגגות העבר לגמרי כיון שכבר נתהפכו לשגגות ודו"ק. (טעמא דקרא)

על חטא שחטאנו לפניך בבלי דעת

ידוע כשם ששכר תלמוד תורה כנגד כולם כך גם בטול תורה גדול מכל העברות ויש לתמוה מדוע לא נזכר עוון גדול זה בעל חטא?

וביאר השפת אמת ש"על חטא שחטאנו לפניך בבלי דעת" הוא ודוי על עוון בטול תורה כי עיקר למוד התורה על מנת לדעת כיצד לעבוד את ה' וכנאמר בפסוק (ד"ה א כח ט) "דע את אלקי אביך ועבדהו.

עוד כתב השפת אמת שחטא בטול תורה נכלל במה שאומרים "על חטא שחטאנו לפניך בפריקת על" כיון שאם אדם לא לומד תורה הרי זה מחמת שפרק מעליו את עלה.

וסלחת לעווננו כי רב הוא

יש להקשות האם בגלל שעוונותינו רבות לכן וסלחת לעווננו, ריבוי העוונות הוא סיבה לסלוח? וביאר רבי יונתן איבשיץ שהנה נפסק בשולחן ערוך כמו רב שמודה בקנס ואחר כך באו עדים פטור, והרי מבואר בגמ' (חגיגה טז.) שכשאדם מתוודה על מעשיו יש שני מלאכים שמעידים על זה ואם כן זה נקרא מודה בקנס ואחר כך באו עדים, ולפי רב צריך לומר פטור, דאם נאמר כשמואל אז צריך להיות חייב, וזה אנחנו אומרים כי רב הוא, כי נפסקה הלכה כרב שפטור.

ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזרה

הרמב"ם (ג ג) מהלכות תשובה כתב "הבינוני תולין אותו עד יום הכפורים, אם עשה תשובה נחתם לחיים, ואם לאו נחתם למיתה".

הקשה רבי איצלה פטרבורגר זצוק"ל הואיל והבנוני הוא מי שזכויותיו ועוונותיו מחצה על מחצה מדוע אם לא עשה תשובה נחתם למיתה והלא יוסיף עוד מצוה אחת ויכריע עצמו לכף זכות?

וביאר הרב שך שמאחר שלאחר ראש השנה החלה שנה חדשה וחשבון חדש החל להיכתב על מעשיו של האדם ולא יכול עוד עשית מצוות לשנות את המאזן ועל כן האדם שרוצה לשנות את חשבון העבר יכול לשם כך לעשות אך ורק דבר אחד לשוב בתשובה על מה שעשה.

ומבלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח אלא אתה

הקשה ר' אליהו לופיאן וכי מבלעדי ה' חסרים אנו רק מלך מוחל וסולח? הלא דבר אין לנו מבלעדי שכן "אין עוד מלבדו"?

וביאר ר' יצחק בלאזר על פי הנאמר בתומר דבורה (א ג) על הפסוק (ישעיה ד ד) "אם רחץ ה את צואת בנות ציון" כשם שכאשר תינוק קטן מתלכלך ומטנף את כל סביבותיו אחרים לא יכולים אף לעמוד סביבו מחמת המיאוס שהוא מסביב אך אביו או אימו אינם מואסים בו אלא רוחצים ומשפשפים את גופו באהבה ובחמלה וכך נוהג עמנו ה' בעת מחילת העוונות החטא הוא צואה והמחילה היא כמים הרוחצים את החוטא כפי שנאמר (יחזקאל לו כה) "וזרקתי עליכם מים

טהורים וטהרתם" ולכן אלמלא הקב"ה רוחץ ומסיר מעמנו את זוהמת החטאים לא היה בעולם אף אחד שיכול היה לעשות זאת ועל כך אנו מודים באמרנו "ומבלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח".

לבישת הקיטל

כתב הרמ"א בסימן תר"י נהגו העם ללבוש קיטל ביום הכיפורים משום שהוא בגד מתים ועל ידי לבישתו לב האדם נכנע ונשבר.

ובספר ישמח משה הוסיף על הדברים שבאמת ראוי לכל יהודי למסור את נפשו על קדושת שמו יתברך וכיצד ניתן לעשות זאת? על ידי שבירת הרצונות שבלב כי כאשר אדם עושה מעשה נגד עצמו הוא מראה בכך שלעצמיותו אין כל קיום וכל כולו מוכן ומזומן אך ורק לשרת את אדונו ועל כן ביום הכפורים בו אנו שבים בתשובה ומקבלים על עצמנו את על מלכות שמים הרינו לובשים תכריכים כאומרים אנו ותאוותינו חשובים כמתים וכל רצוננו הוא לעשות רצונך.

מסטין בכבל אסור ותקות אסירי בשור

מדוע אנו מבקשים מהקב"ה שיאסור את השטן בכבל ומה תועלת תצמח לנו מכך הלא אין הוא בועט אלא מקטרג בפה וצריכים היינו לבקש שישומו לו רסן על פי?

וביאר בספר שיח צדיקים פרוש נחמד לפיוט זה על פי דברי הגמרא ביומא (כ.) שביום הכיפורים אין לשטן רשות לקטרג והנה נאמר בפסוק ביחזקאל "ובשתים יכסה רגליו" שהמלאכים מכסים את רגליהם וכיון שהם בצורת כף רגל עגל כמפורש בנביא (שם א ז) ואין הם רוצים להזכיר את חטא העגל ולכן "בשתים יכסה רגליו" אך השטן בראותו שאינו יכול להשטין על ישראל ביום הכיפורים מנסה להרים את כנפיו ולהראות את רגליו כדי להזכיר לפני ה' את עון העגל ועל זה אנו מבקשים "מסטין בכבל אסור" שלא יוכל להרים את כנפיו ולגלות את רגליו.

הנה ידוע שמצוות תשובה היא מצווה גדולה ונשגבה, ועל ידה נמחלים כל עוונות האדם, והוא נהפך לנקי

הקשה הנודה ביהודה (או"ח קמא לה) למה לא מועילה התשובה לחוטא ששב גם כדי לפטור אותו מעונשי בית דין של מטה שהרי הדין הוא שאדם שמחלל שבת לא יעזרו כמה סיגופים ותעניות ותשובה שיעשה בכל מצב יסקלו אותו, הרי נתכפר לו הכל בתשובה ויש דין שנקי וצדיק אל תהרוג?

וביאר רבי צדוק הכהן שמטרת העונש היא לא רק לכפר אלא גם להרתיע אנשים שלא יעשו עבירות, ואם התשובה תפטור גם מעונש בית דין אזי לא תהיה לחוטא מספיק הרתעה בשל הידיעה שיש דרך להיפטר מהעונש על ידי תשובה

ועל חטא שחטאנו לפניך בביטוי שפתיים

עון נדרים חמור הוא מאוד עד כדי כך שאמרו חז"ל (שבת לב:) שבעוון נדרים אשתו של אדם מתה וכן בניו מתים כשהם קטנים. מדוע כה חמור העונש על עוון זה?

וביאר המהר"ל מפראג כי הנה בשאר מצוות כגון תפילין רבים הם האנשים המקימים את המצוות ואם אחד לא הניח תפילין יש לעומתו רבים שכן מניחים וכך המצוה אינה מתבטלת אבל אם אדם קיבל על עצמו נדר המצוה מונחת רק עליו ואם הוא לא קיימה המצווה התבטלה ומכאן נובעת חומרתה הגדולה.

סדר העבודה

הכהן גדול היה מסיים את תפילתו ביום הכיפורים בזה לשונו ולא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה, וביאור בלשון הקודש ולא יסור שבט מיהודה.

ויש להקשות למה לא אמר זאת בלשון הקודש? וביאר הגר"א שדברים שבכתב אי אפשר לאמרם בעל פה וכיוון שהיו לו כלים רבים בבואו לכפר בקודש לא יכול להכניס עמו גם ספר תורה ולכך הוצרך לאומרה בארמית.